

RESMİ DİL URDU: MUHALEFETİN TARİHÇESİ*

SEYYİD İŞFAK HUSEYİN BUHARİ

ÇEVİREN: ASUMAN BELEN ÖZCAN

1824 yılından itibaren Alt kıtanın çeşitli bölgelerinde özellikle İngiliz yönetiminin etkisindeki bölgelerde konuşma, alışveriş ve devlet kurumlarında Farsçanın yanı sıra Urdu dilinden de yararlanılıyordu. O zamanın resmi dili olan Urdu'nun anlatım tarzı Farsça karışımı bir tarzıdı.

Urdu dilinin bu önemini göz önünde tutarak, Eltaf Huseyin Hali *Hayati Cavid* adlı kitabında şöyle yazar:

“Hindistan’da hiçbir dilin Urdu dilinin önüne geçemeyeceğinden ve yaygın bir dil olma iddiasında bulunamayacağından kimse şüphe duyamaz. Hindistan’ın milli dilinin Urdu dili olduğunu hükümetin bizzat kendisi kabul etmiş, buna dayanarak da 1835’te devlet dairelerinde ve mahkemelerde Urdu dilinin kullanılmasına karar verilmiştir”¹.

1838 yılında İngilizce resmi dil olarak kabul edildi. Urdu dilinin resmi sıfatının sona erdirilmesine yönelik bu ilk uğraş; Urdu diline muhalefetin de tarihçesini başlatmış oluyordu. 1835’ten 1838’e kadar resmi yazışmalar, adli dosyalar, raporlar, resmi kararlar, ilân ve ilamlar vb. konularda Urdu dili yaygın olarak kullanılıyordu. 1838’de İngilizce resmi dil sıfatını kazanınca; yüksek devlet dairelerinde İngilizce kullanımı yaygın hale geldi. Ancak ulusal ve yerel kurumlarda resmi işler hâlâ Urdu diliyle yapılıyordu. Resmi işlerde bu dilin kullanılması muhalifleri endişelendirmeye başlamıştı. Yavaş yavaş siyasi, sosyal, eğitim ve resmi işlerdeki kullanımından dolayı Urdu diline muhalif bir kampanya başlatıldı. Bu da Urdu-Hindi çatışması olarak adlandırıldı. Dr. Gohar Noşahi kitabı, *Kavmi Zuban ke Bare min Ehem Destavizat*’ın giriş kısmında şöyle yazar:

“Urdu diline muhalefet edenler ilk Hindu derneği ‘Benares Institute’u 1861’de kurdular. İlk zamanlar bu derneğin başkanlığını Maharaca Benares bizzat kendi yapmıştır.”²

Dr. Cemil Calibi *Kavmi Zeban ke Bare min Ehem Destavizat*’ın önsözünde Urdu- Hindi çatışmasının sebepleri, kaynakları ve arka planını değerlendirirken şunları belirler:

“...İngiliz hükümeti kurulduktan sonra Müslümanların kültürel ve geleneksel kurumlarını zayıflatmaya, yok etmeye yönelik politika; Alt kıtada birlik sembolü olan Urdu dilinin de bilinçli olarak tartışmalı hale gelmesi için de kullanıldı ve bunun için çaba sarfedildi. 19. yüzyılın ortalarında, önce müslümanların kültürel dili Farsça sonra Urdu dili sanki İngiliz siyasetinin hedef tahtası haline gelmişti. İşte böyle bir ortamda Urdu diline yönelik ortaya çıkan muhalif hareket Urdu-Hindi çatışması olarak anılır”³.

Pencap'ta resmi Urdu diline muhalif ses yükselten ilk kişi Babuna Bin Chand'dır. Bu kişi Pencap Derneği'nin üyesi ve Hindu komitesinin de başkanıydı. 24 Şubat 1865'te Pencap Derneğinin toplantısında Hintçenin de Pencap'ın resmi dili olmasını dile getirdi. Bu konu üstünde hararetli tartışmalar yapıldı ve Hindular Pencap mahkemeleri ve kurumlarında Urdu dili gibi Hintçenin de yaygınlaşmasını istediklerini söylediler. Ancak bu tartışmalara rağmen dernek, Urdu dilini savundu ve Urdu dilinin gelişmesi, ilerlemesi için çalışmalara devam etti. Bu amaçla Lahor'da Dernek tarafından Şark İlimlerinin (Arapça, Farsça, Urdu) okutulacağı bir medrese kuruldu. Bu medrese sayesinde sadece Urdu dilinin resmi sıfatı güç kazanmakla kalmamış, halk da Urdu dilinin avantajlarından kazanç sağlamıştır. Pencap Hükümeti; Pencap derneğinden etkilenerek Urdu dilinin bilimsel, edebi ve resmi sıfatını kabul etmiş, 1870 yılında Pencap Üniversitesi ve Oriental College'in temelini atmıştı. Öte yandan Hindu lobisi, Urdu diline karşı çalışmalarını hızlandırmıştı. Arya Semac Lahor, Sih National Association Pencap, Sabha Society Lahor, Erakin-i Encuman-i Pencap, Motor Pedal Power Commissions Lahor vb. Urdu dilinin önemi ve yararı konusunda muhalif görüşlerini yüksek sesle ifade eder oldular. Çeşitli gazetelerde açıklamaları yer aldı. Babu Sir Vedapur Şadsonal, Sir Seyyid'e yazdığı mektuplarda Urdu diliyle ilgili menfi görüşlerinden bahsedip, Hintçeyi savunmuştur. Bu mektuplardan bir tanesinin Scientific Society adlı gazetede yayımlanması üzerine Sir Seyyid mektuplara cevap verdi. Bu mektuplaşmayı Rawalpindi'de yayımlanan gazete 'Çodhvin Saddi', 'Urdu diline Saldırıları' başlığıyla duyurmuştu. Dr. Gohar Noşa kitabı, *Kavmi Zeban ke Bare min Ehem Destavizat*'da bu konuyla ilgili beş tane mektup yayımlamıştı. Hinduların Urdu diline olan düşmanca tavırlarının detayları için Seyyid Mustafa Ali Brelvi'nin, *Engirizon ki Lisani Policy* adlı kitabı hayli önemlidir.

Mevlana Huseyin Hali, *Hayat-i Cavid*'de Urdu diline muhalefet edenlerden şöyle bahseder:

"1867'de Benaresli saygıdeğer Hinduların kafasında; mümkün olabildiğince bütün devlet mahkemelerinden Urdu- Farsi alfabesinin kaldırılması için çaba sarf edilmesi ve bunun yerine Devanagari alfabesiyle yazılan Bhaşa dilinin yürürlüğe koyulması" şeklinde bir görüş oluşmuştu."⁴

Bu gerçekler şu hususu açıkça ortaya koyar; 1838'de İngilizce resmi dil olsa da mahkemelerin dili Urdu idi. Hindular ve Urdu diline düşman diğer unsurlar bu dili ortadan kaldırma çabalarına karşın resmi işlerin hâlâ bu dille yürüyor olmasından rahatsızdılar. Bu yüzden 1871 yılında söz konusu düşman unsurlar birkaç bölgede Urdu dilinin resmi sıfatını sona erdirmeye konusunda başarılı oldu. Ancak ülkenin diğer bölgelerinde (Pencap) Urdu dili hâlâ resmi sıfatını korumaktaydı, bu da Hinduların içine dert olmuştu. Bu yüzden ki Hindular, Pencap kurumlarında kullanılan Urdu dilinin resmîyetine son verme çalışmalarına hız verdiler.

Pencap'ta Hinduların başarısız olmalarının birçok sebebi olabilir. Dr. Ateş Durani bu konuyla ilgili olarak özellikle iki sebep ileri sürmüştür.

“...Şans eseri Pencap'ta Dr. Lotz gibi Urdu dili dostu bir İngiliz memur vardı. Dahası Hindularinkine karşın Müslümanların Encuman-i Pencap, Encuman-i Himayet-i İslam, Encuman-i İslamiya, Encuman-i Hamdard-i İslamiya gibi dernekler mevcuttu.”⁵

Dr. Cemil Calibi, Dr. Gohar Noşahi'nin kitabı *Kavmi Zeban ke Bare min Ehem Destavizat*'ın önsözünde Urdu-Hindi çatışmasıyla ilgili; bunun ne zaman başladığı, ne kadar sürdüğü ve bu konuda kimlerin görüş açıkladığını bize gösterir. Konuyla ilgili şu alıntı uygun olacaktır:

“Bu sorunla ilgili olarak sadece alt kıtanın her köşesinde her türlü düşünce ve her türden mezhep ve millet görüş bildirmekle kalmamış aynı zamanda Paris'te yaşayan meşhur oryantalist Garcin de Tassy, buna makalelerinde yer vermiştir. Bu iki dil sorunu, alt kıtada müslümanların ilerde siyasi ve sosyal olarak zayıflamalarına sebep olacak olan iki millet nazariyesini yaratmıştı. Urdu-Hintçe çatışması 19. yüzyılın ortalarında başladı ve bir bakıma Pakistan'ın kuruluşuna dek devam etti”⁶.

Garcin de Tassy, Urdu-Hintçe tartışmasını sekiz makalesinde işlemiştir. Dr. Gohar Noşahi bu makaleleri kitabında bir araya getirerek Urdu diline büyük hizmette bulunmuştur. Detayları öğrenmek için bu kitaba başvurulabilir. Bu çalışmada o makale metinlerinin tamamını vermek mümkün olmadığından, Urdu-Hintçe çatışmasının şiddeti konusunda fikir edinebilecek bir alıntıya yer vermek faydalı olacaktır. 5 numaralı makalesinde Garcin de Tassy şunları yazar:

“Urdu ve Hintçe sorunu o denli önem kazanmıştı ki, okullara sınavla alınacak genç adaylara konuyla ilgili sorular sorulmaktadır. Geçen yıl Şubat ayında Lakhnov'da yapılan sınavda bu konuyla ilgili sorular mevcuttu. (Ahbar-i Sarrişt-i Talim Evedh, 1 Şubat 1870) sorular şunlardır:

1- Evedh Eyaletindeki mahkemelerde Urdu dili ve alfabesi olan Farsçanın kullanımı mı yararlı ve adildir yoksa Hintçe ve kendi alfabesi olan Devanagarinin kullanılması mı?

2- Urdu dili ve Hintçenin eksikliklerini detaylarıyla anlatın. Aynı şekilde Farsça ve Devanagari alfabelerinin iyi ve kötü yanlarını anlatın. Halk için iki dilden hangisinin kullanımı daha avantajlı veya dezavantajlıdır?

3- Urdu dili ve Hintçeden kastedilen nedir? Bu ikisi arasında ayrımı nasıl yaparsınız? Anlatınız.

4- Urdu dili ve Hintçe derken hangi diller kastedilmektedir? Hangi eserlere Urdu, hangilerine Hintçe dersiniz?⁷

1882 yılında ‘Education Commission’ oluşturulunca Urdu karşıtları komisyon karşısında, Urdu dilinin saygınlığını küçük düşürmek için öyle öneri ve hatıralar ileri sürdüler ki komisyon bunlara dayanarak dil konusunu siyaset meselesi yaparak, asıl olan dil konusunu göz ardı etti.

Hinduların bu kötü niyetlerine tepki olarak 1882’de Encuman-i Himayet-i Urdu kuruldu. Bu dernek Urdu dilinin resmi sıfatını sonuna kadar korudu.

1885’te ‘Indian National Congress’in temelleri atılınca, bunun temsilcileri Urdu diline muhalif oldular. ‘Satbha Society Lahor’un üyeleri Urdu diline muhalefet ederek şunları ileri sürerler:

“Bengal’de Bengali yasal dildir. Gucerat’da Gucerati, Sindh’de Sindhi, Hindistan’da Hindustani. Anlaşılmaz olan; Pencabi’nin (Devanagari alfabesiyle) niçin yasal dil olarak kabul edilemediğidir”⁸.

‘Nesri Gurusengh (Sih National) Asocation Pencap’, Urdu dilinin niteliksiz bir dil olduğunu iddia eder ve şunları söyler:

“Bu dilin (Urdu) büyük bir bölümü aşkı işleyen gazellerden ibarettir. Bu yüzden bazı insanlara göre bu dil gençlerin ahlâkını bozmaktadır”⁹.

Kısaca, Hindular Urdu dilinin resmi sıfatını sona erdirmek için birçok silâhı kullandı ama her defasında bozguna uğradılar. Hinduların muhalefetine rağmen Urdu dili resmi ve kurumsal dil olarak kullanılmaya devam etti.

Urdu diline muhalif edenler Urdu-Hintçe tartışmasında başarılı olamayınca, Urdu- Pencabi meselesini tahrik etmeye ve Pencabiyi Urdu dilinin alternatifi yapmak için canla başla çalışmaya başladılar. Bu sorun 1908 yılında Pencap Üniversitesindeki diploma dağıtım toplantısında Dr. P.C Chattarjee’nin şu önerisiyle şiddetlenmişti:

“Urdu dilinin yerine Pencabi kabul görsün”¹⁰.

Bu öneriye tepki son derece sert oldu. Müslümanlar ve Urdu diline gönül vermiş diğer insanlar bunu reddettiler. Urdu dilinin muhalifleri bir kez daha başarısız olmuşlardı. Urdu dilinin şöhretine zarar vermek için Urdu karşıtlarının dördüncü hamleleri, Urdu ve Latin alfabesi şeklinde oldu.

Bu konuyla ilgili olarak Mr.Wilson (Dupity Commissioner) 1894’de şunları söylemiştir: Birincisi; Urdu dili ve onun Arapça olan alfabesi, Pencap dilini konuşanlar için yabancısıdır yani ülkeye ait değildir. İkincisi ise, Pencabi eğer Devanagari alfabesini kabul ederse, bu alfabeyle Pencabi, Arapça ve Farsça telaffuz edilemez. Dolayısıyla Mr. Wilson Urdu dilinin ‘Latin Alfabesi’ yle yazılması konusunda ısrar etmiştir. Sözlerini güçlendirmek için ileri sürdüğü kanıtları burada belirtmek uygun olacaktır:

“Latin Alfabeti bunun için çok daha kullanışlı olacaktır. Pencabi Ârî dillerinin bir kolu olduğundan Ârî yani Latin alfabesi, herhangi bir Sami dili yani Arapçaya oranla çok daha uygundur. Bunda i’rab ve şive mecburiyeti pek yoktur. Bir diğer konuya Latin alfabesinin çok daha belirgin yazılır olması, baskısının kolay olmasıdır. Ayrıca bu, İngilizlerin de alfabesidir ve önünde sonunda ülkenin resmi dili olacaktır. Şuna şüphe yok ki Gurmukhi ve Devanagari alfabesi Pencabi için çok daha elverişlidir. Ancak Pencabide; Devanagari alfabesiyle yazılamayacak Farsça, Arapça ve İngilizce kelimeler bulunmaktadır. Dahası Müslüman nüfus bu alfabeyle asla kullanmayacaktır, bu yüzden en uygunu Latin alfabesinin kabulü olacaktır”¹¹.

Urdu dilinde Latin alfabesiyle çıkarılamayacak pek çok ses vardır. Latin alfabesinde bunları belirtmek için uygun bir sistem de yoktur. Örneğin; *س-ث-ذ-ص-ض-ظ* vb. Mr. Wilson şöyle yazar:

“Bu harfler tek bir simge ‘s’ ile seslendirilebilir. Gerekli olduğu yerlerde Latin harfleri üstüne imler koyularak Pencabinin kendi alfabesi hazırlanabilir.”¹²

Şunları da ekler:

“Resmi işler Latin alfabesiyle olacağı için; bunun İngilizce ya da Pencabi olması farketmez; Urdu dili veya Arapça alfabesinin de tümüyle yasaklanması sağlanmalıdır.”¹³

Mr. Wilson’ın aslında istediği şeydi; bizim dilimiz İngilizcedir. Urdu dili bütün ülkede konuşulan, yazılan, anlaşılabilir bir dildir. Kurumsal işler de çoğunlukla bu dille yürütülmektedir. Dolayısıyla onu Latin alfabesine çevirmek Urdu ve İngilizcenin aynı olması anlamına gelecektir. Konuşmalar Urdu diliyle olacak, harfler İngilizce. Böylelikle Urdu dilinin ayrı bir dil olarak tanınması sona erecek böylelikle fatih-meftuh her iki milletin dili yeksaniyet kazanacaktır. Bu konuya ilişkin sözleri şunlardır:

Bizim ve halkın dili aynı olmak zorundadır. Bu amacı tümüyle yerine getirecek de Latin alfabesidir”¹⁴.

Yargıç Chattarjee, Mr. Wilson’ın bu önerisini desteklemiş, 1895’de Yüksek mahkemeye resmi bir yazı göndererek şu öneride bulunmuştur:

“Mr. Wilson’ın teklifi uygulanabilir bir tekliftir.”

Urdu dili karşıtlarının arzusu sadece, Urdu dilinin ilerlemesini engellemek değil, aynı zamanda O’nu Farsça ve Arapçadan da koparmaktır. Konuyla ilgili olarak birçok silah kullanmış, pek çok sıkıntıya yol açmışlardır. Dr. Ateş Durani durum hakkında özetle:

“Bütün bu uğraşlar resmi zeminde olagelmektedir Pencap arşiv kayıtları buna şahittir”¹⁵.

Notlar

* Makalenin özgün adı: “Defteri Urdu: Muhalefet ki Rivayet”, *Tahliki Edeb*, National University of Modern Languages, İslamabad, 2008, s. 295-301.

- 1- Mevlana Eltaf Huseyin Hali, *Hayat-i Cavid*, Hucra International Publishers Lahor, 1984.
- 2- Gohar Noşahi, Dr., *Kavmi Zeban ke Bare min Ehem Destevizat*, Muktadara-i Kavmi Zeban, İslamabad, 1988, s.,8.
- 3- Cemil Calibi, Dr., *Kavmi Zeban ke Bare min Ehem Destevizat*, s.,3.
- 4- Mevlana Eltaf Huseyin Hali, *Hayat-i Cavid*
- 5- Ateş Durani, Dr., *Pencap min Urdu or Defteri Urdu*, Nezir Sons, Lahor. 1988, s., 70.
- 6- Gohar Noşahi, Dr., *Kavmi Zeban ke Bare min Ehem Destevizat*, s., 4.
- 7- *Hutbat-i Garcin de Tassy*, Encuman-i Terakki-i Urdu Hind, Aligarh.
- 8- Ateş Durani, Dr., *Pencap min Urdu or Defteri Urdu*.
- 9- A.g.y., s.30.
- 10- A.g.y., s.34.
- 11- A.g.y., s.84.
- 12- A.g.y., s.86.
- 13- A.g.y., s. 88.
- 14- A.g.y., s. 90.
- 15- A.g.y., s. 94.